

DE KRACHT VAN SAMEN

**Bouwen aan een sociaal, vernieuwend
en duurzaam Leeuwarden**

COLLEGEPROGRAMMA GEMEENTE LEEUWARDEN 2018 - 2022

Wij geloven in de kracht van samen. Leeuwarden maken we niet in het stadhuis. Leeuwarden ontstaat in de samenleving. In de stad. Op het platteland. In wijken en dorpen. Met en tussen de mensen waar het om gaat.

Samen met inwoners, ondernemers, verenigingen en organisaties willen we bouwen aan een sociale, vernieuwende en duurzame gemeente. Een gemeente waar mensen goed én gezond kunnen wonen, werken en recreëren. Waar niemand aan de zijlijn hoeft te staan. Waar bedrijven en kennisinstelling alle ruimte krijgen om te innoveren. Een gemeente die haar Europese status als Culturele Hoofdstad van 2018 ook de komende jaren weet te verzilveren.

Wij willen doorgaan op wat is bereikt. En ontwikkelingen verder brengen. Door mogelijkheden en initiatieven in de Leeuwarder samenleving te stimuleren. Door mensen en organisaties met elkaar in contact te brengen en ook zelf actief de samenwerking te zoeken.

Als gemeentebestuur zijn we zeer gemotiveerd om ons daarvoor in te zetten. Wij nodigen iedereen van harte uit met ons mee te denken én te doen.

Burgemeester en wethouders van de gemeente Leeuwarden

Inhoud

1. Dit is onze ambitie	4
3. Iedereen doet mee	8
4. Een sterke economie en meer werk	13
5. Een aantrekkelijke stad en regio	16
6. Vitale wijken en dorpen	19
7. Leeuwarden duurzaam	22
8. Organisatie en samenwerking	24
Financiële bijlage	26

1. Dit is onze ambitie

We zetten ons in voor een samenleving waarin alle mensen volop kansen krijgen. Door inwoners actief te betrekken bij initiatieven. En door ze met elkaar in contact te brengen. Via sport of cultuur bijvoorbeeld. Of via energie- of zorgcoöperaties die in wijken en dorpen ontstaan. Ook zorgen we ervoor dat we na 2018 kunnen blijven profiteren van het succes van Leeuwarden-Fryslân 2018 (LF2018). En we kiezen voor maatregelen die onze gemeente nog duurzamer maken. Daarbij sluiten we aan bij afspraken die hierover internationaal zijn gemaakt.

Dit collegeprogramma verschijnt op een bijzonder moment. In 2018 zijn we Culturele Hoofdstad van Europa. Hét bewijs dat het goed gaat met Leeuwarden. En dat is ook zo: de stad en de dorpen staan er mooi bij. Er is de afgelopen jaren veel geïnvesteerd, bijvoorbeeld in bereikbaarheid, voorzieningen en kansen voor bedrijven. We verwelkomen de nieuwe inwoners vanuit voormalig Leeuwarderadeel en Littenseradiel. Anno nu is Leeuwarden een bruisende gemeente die haar Europese status recht doet.

Iedereen doet mee!

Het gaat dus goed met Leeuwarden. Helaas weet niet iedereen hiervan te profiteren. Door de economische crisis van de afgelopen jaren is de tweedeling in de samenleving toegenomen. Tussen de groep die kan meekomen en de groep die dat minder goed lukt. Wij staan voor een ‘inclusief’ Leeuwarden: een gemeente waarin iedereen kan meedoen én meekomen. Daarom willen we ouderen, arbeidsgehandicapten, asielzoekers, bijstandsgerechtigden en andere kwetsbare groepen actief bij de samenleving betrekken. Ook doen we er alles aan om inwoners bestaanszekerheid te bieden en we helpen voorkomen dat mensen vastlopen in armoede en schulden. We richten ons daarbij steeds vaker op het versterken van de sociale netwerken van mensen die tijdelijke of permanente ondersteuning nodig hebben.

Basis op orde

In deze nieuwe bestuursperiode staan we voor flinke uitdagingen. Om al onze ambities waar te kunnen maken, is het nodig dat ons huishoudboekje op orde is. Alle fracties in de raad vinden een stabiele financiële positie van de gemeente van groot belang. We zullen de tekorten in het sociaal domein de komende jaren daarom flink moeten terugbrengen. We ontkomen niet aan ingrijpende beslissingen en bezuinigingen. We doen het verantwoord. Stap voor stap. En samen met (zorg)partners, met wie we op zoek gaan naar nieuwe manieren om samen te werken. Daarbij staat de eindgebruiker steeds centraal en niet de betreffende instelling of (bestaande) structuur.

Duurzame samenleving

Wij willen bijdragen aan een leefomgeving die sociaal en leefbaar is. Maar ook duurzaam, gezond en klimaatbestendig. Een leefomgeving die ‘toekomstbestendig’ is voor generaties na ons. We sluiten aan bij de 17 internationale doelen die door de Verenigde Naties op dit gebied zijn geformuleerd (de zogenoemde ‘global goals’¹). Zij geven ons inspiratie en richting voor het vinden van de juiste oplossingen voor onze lokale uitdagingen. Elk speerpunt in dit collegeprogramma verbinden we daarom met één of meer global goals. Zo doen we goed voor de toekomst van onze gemeente én dragen we bovendien bij aan een betere en gezondere wereld.

¹ Zie www.globalgoals.org/nl.

Nieuwe manier van besturen

De komende bestuursperiode kiezen we voor een nieuwe en eigentijdse manier van besturen: transparant, flexibel en resultaatgericht. Daarbij gaan we altijd uit van wat we in de samenleving willen bereiken. Met een samenhangende aanpak waarin verschillende beleidsterreinen elkaar versterken, komen we tot resultaat ('programmatisch sturen'). Dat vraagt van ons dat we verkokering doorbreken, in eigen huis én daarbuiten. En dat we oplossingen boven regels durven te stellen.

In dialoog

We willen de dialoog met de samenleving versterken en staan open voor nieuwe vormen van samenwerking. Als we durven vertrouwen op de kracht, bevlogenheid en het leiderschap van mensen zelf, komen we tot oplossingen die werken. Daarbij zien we een belangrijke verbindende rol weggelegd voor onze burgemeester. We nodigen inwoners, ondernemers, kennispartners en in het bijzonder alle fracties in de gemeenteraad van harte uit om samen met ons de gestelde doelen te halen. We gaan door met de samenwerking op noordelijke schaal, met de provincie Fryslân en de Friese gemeenten. Waar mogelijk versterken we deze samenwerking.

Aan de slag!

Een college van vijf wethouders gaat aan de slag om de doelen uit dit collegeprogramma te realiseren. We benutten de tijd tot begin 2019 om de doelen concreet te maken en uit te werken. Zo hebben we voldoende tijd om de omvorming van het sociaal domein op een goede en verantwoorde manier vorm te geven. Ook zullen we in die periode keuzes maken over hoe we de resultaten van LF2018 kunnen benutten om Leeuwarden blijvend te versterken. Dat doen we in de vorm van een 'Legacy agenda' voor 10 jaar vooruit. Als voorbereiding op de begroting 2020 zullen we de financiële tussenbalans opmaken en met de gemeenteraad bespreken.

Dit zijn onze speerpunten voor de periode 2018-2022

- We brengen onze financiën op orde
- We bouwen aan een inclusieve gemeente waarin iedereen mee kan doen
- We versterken en vernieuwen onze economische kracht
- We benutten het succes van LF2018 om de dynamiek van Leeuwarden blijvend te versterken
- We zorgen voor vitale wijken en dorpen
- We maken onze leefomgeving duurzaam en toekomstbestendig

2. De basis op orde

Voor het goed functioneren van onze gemeente is het nodig dat we financieel gezond zijn en blijven. En dat we zorgen voor een sluitende begroting. Om dat voor elkaar te krijgen, zullen we flink moeten bezuinigen. Daarnaast blijven we met het Rijk overleggen over een transitiebijdrage voor het sociaal domein. Tegelijkertijd zijn we terughoudend met het doen van nieuwe uitgaven. Voor de begroting 2020 maken we met een 'midterm review' de financiële tussenbalans op.

Blijvend financieel gezond

Een gezonde financiële huishouding is een cruciale pijler onder dit collegeprogramma. Voor deze bestuursperiode. En voor de jaren daarna. Daarom gaan we de financiële positie van de gemeente blijvend verbeteren. Dat doen we door het hervormen van beleid en het besparen van kosten. Met de afspraken in dit collegeprogramma houden we de algemene reserve boven de minimumstand.

Hervormen sociaal domein

Bij ongewijzigd beleid lopen de financiële tekorten in het sociaal domein snel op. Onze uitgaven voor de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) en de Jeugdwet bedragen jaarlijks € 12 miljoen meer dan de bijdrage die we daarvoor van het Rijk ontvangen. Door de economische crisis en de toename van het aantal statushouders hebben we daarnaast een structureel tekort op ons bijstandsbudget. Een tekort dat hoger is dan de compensatie van het Rijk. De budgetten die we van het Rijk voor het sociaal domein ontvangen, schieten dus tekort. Dat levert grote problemen op. Daarom moeten we ingrijpende maatregelen nemen. Maatregelen waarvan we op dit moment niet met zekerheid kunnen zeggen dat ze de gewenste financiële resultaten gaan opleveren. Wij kiezen ervoor om de zorg toegankelijk en betaalbaar te houden voor alle inwoners die dat nodig hebben. Wij werken toe naar een nieuwe werkwijze in het sociaal domein (zie hoofdstuk 3). Daarnaast gaan we door met de lobby voor aanvullende middelen van het Rijk. Dat doen we samen met andere grote gemeenten. We vragen het kabinet om een efficiënte samenwerking tussen ketenpartners mogelijk te maken en extra middelen beschikbaar te stellen voor de transitiefase. Via de aanpak 'Vizier op werk' helpen we meer mensen aan een baan en dus uit de bijstand. In vier jaar tijd hopen we zo de uitgaven weer in evenwicht te brengen met de budgetten die daarvoor zijn begroot. Tot die tijd zullen we tekorten tijdelijk dekken. De regelingen voor minima laten we ongemoeid. Door de versoeringen van de afgelopen jaren is de financiële ondergrens voor deze groep mensen inmiddels wel bereikt.

Uitgaven verlagen

Ook op langere termijn willen we zorgen voor een sluitende begroting. De maatregelen in het sociaal domein alleen zijn daarvoor niet voldoende. Tegelijkertijd vinden we nog meer bezuinigen in het sociaal domein onverantwoord. We kiezen er daarom voor ook op andere beleidsterreinen minder of minder snel uit te geven. Voor het veiligheidsbeleid, de energieagenda, cultuur en openbare ruimte trekken we structurele middelen uit. Een deel van het bestaande beleid dat incidenteel gefinancierd is, zetten we in eerste instantie alleen in 2018 en 2019 voort. Ook nieuw beleid financieren we hoofdzakelijk incidenteel en voor de eerste twee jaren. Daarnaast bezuinigen we op de bedrijfsvoering van de gemeentelijk organisatie. Ten slotte zetten we een deel van de verwachte extra inkomsten van het Rijk in die we als gevolg van het regeerakkoord ontvangen (het zogenoemde 'accres'). Met dit pakket aan ombuigingsmaatregelen verwachten we de structurele financiële positie flink te verbeteren. In aanloop naar de begroting 2020 zullen we beoordelen of nieuwe uitgaven mogelijk zijn of dat bijstelling nodig is.

Belastingen

De komende periode verhogen we de onroerende zaakbelasting (ozb) niet. Wel corrigeren we de tarieven voor de inflatie. Ook voeren we een onderzoek uit naar de systematiek waarmee we ozb-tarieven bepalen. Daarbij kijken we in het bijzonder naar de verhouding in de belastingdruk tussen eigenaren en gebruikers van woningen en niet-woningen.

Heffingen

De verhoging van de afvalstoffenheffing en de riolrechten vangen we in 2018 eenmalig op. Zouden we ons beleid niet aanpassen, dan ontstaan door landelijke wet- en regelgeving financiële tekorten. Daarom kiezen we in de komende periode voor het meer kostendekkend maken van deze tarieven. Ook het tarief voor de omgevingsvergunning voor bouwactiviteiten gaat omhoog. Met die nieuwe tarieven kunnen we de kosten voor een belangrijk deel dekken. Ook sluiten ze zo beter aan bij de tarieven van ons omringende gemeenten. De reserve tariefsegalisatie biedt geen mogelijkheden meer om tekorten door lagere tarieven voor afvalstoffenheffing en riolrechten te dekken. Het kan zijn dat deze reserve de komende jaren weer toeneemt door meevallers in de kosten van de betrokken dienstverlening. In dat geval zullen deze voordelen ten goede komen aan inwoners en bedrijven.

Financieel perspectief

Met bovenstaande voornemens leggen we een stevig fundament onder de ambities van het nieuwe college. De komende jaren groeien we toe naar een solide financiële positie. Dit blijkt ook uit het voorlopige meerjarenbeeld dat bij dit collegeprogramma hoort. Concreet betekent dat:

- Structureel evenwicht tussen uitgaven en inkomsten.
- Een structureel begrotingsoverschot van € 1.785.000,-.
- Voldoende reserve voor incidentele tekorten tijdens de omvorming van het sociaal domein.
- Een algemene reserve die zich ontwikkelt binnen de beleidsregels die hiervoor van toepassing zijn.

Het voorspelde overschot op de begroting zetten we in om het vermogen en de liquiditeit van de gemeente te versterken. Door het overschot zullen schulden bovendien niet verder oplopen. Daarnaast biedt de structurele ruimte mogelijkheden voor het verder uitvoeren van de investeringsagenda. Voor de begroting 2020 maken we met een 'midterm review' de financiële tussenbalans op.

3. Iedereen doet mee

We kiezen voor vernieuwing van het sociaal domein. We gaan de ondersteuning anders organiseren. Zo kunnen we de juiste hulp dichtbij mensen bieden, tegen lagere kosten. Daarbij kijken we nog beter wat inwoners zelf in hun eigen leefomgeving kunnen organiseren. Zo kunnen we hulp en zorg waarborgen voor wie dat echt nodig heeft.

Stappen vooruit

De afgelopen jaren zijn al flinke stappen vooruit gezet in het sociaal domein. Toch lopen de financiële tekorten op. Door meer ruimte te bieden aan maatschappelijke initiatieven, kunnen we de kosten verlagen. Komt dit niet van de grond, dan bieden we zelf de hulp die nodig is. We gaan dus anders organiseren. Nieuwe structuren en werkwijzen mogelijk maken. Daarvoor zijn nieuwe oplossingen, plannen en ideeën nodig. En ‘best practices’ van elders.

Inwoners met complexe problemen willen we ondersteuning op maat bieden. Ze verder helpen in de samenleving. We kiezen voor een integrale benadering: in de hele keten én met onze partners. We gebruiken onder andere de ervaringen die we opdoen bij ‘Inclusieve Stad’. Als mede-initiatiefnemer van een citydeal met het Rijk en vier andere middelgrote gemeenten verkennen wij nieuwe mogelijkheden op dit gebied.

Het programma in de praktijk

Inclusieve Stad: een aanpak met rendement

Een alleenstaande moeder woont met veel kinderen in een klein huis. De kinderen slapen samen op een slaapkamer. Ook is er nauwelijks ruimte om huiswerk te maken. Door alle drukte lukt het moeder niet de kinderen goed op te voeden. Alle kinderen staan inmiddels onder toezicht van een instelling voor jeugdzorg. De kans is zelfs groot dat er enkele kinderen op korte termijn uit huis geplaatst worden, met alle nadelige gevolgen van dien. Bovendien zou dat de gemeente € 50.000,- per kind per jaar kosten.

Moeder wil vooral rust, maar dat lukt niet in dit huis. Door de aanpak van Inclusieve Stad wordt er uiteindelijk een geschikte woning gevonden. De rust keert voor een groot deel terug. De kans dat de kinderen gewoon thuis kunnen blijven, is flink toegenomen. En misschien kan ook de ondertoezichtstelling later worden beëindigd. Door deze maatwerkinterventie is het gezin geholpen. En zijn onnodige maatschappelijke kosten voorkomen.

We kiezen voor een beleid dat ruimte geeft aan professionals om binnen mandaat en budget de goede dingen te doen. We maken gebruik van de ervaringen van Inclusieve Stad en LAB Noord op dit gebied en passen onze werkwijze hierop aan. We kiezen voor een vernieuwde werkwijze met steunstructuren. In wijken en dorpen. In en rondom scholen. En met een aangepaste toegang tot zorg en ondersteuning. Zo willen we de stijging van de zorgkosten beheersen. En de organisatiekosten verlagen.

Steunstructuur in wijk en dorp

Wij willen graag dat mensen op hun plek zijn in hun eigen leefomgeving en zich sociaal verbonden voelen met anderen. En dat ze naar vermogen meedoen in wijk of dorp. Om de eigen kracht en initiatieven van bewoners ruimte te geven, gaan we investeren in een slanke sterke steunstructuur in wijk en dorp. We stellen gebiedsregisseurs aan die dorpen en wijken gaan helpen om zichzelf te organiseren. Indien nodig, is zorg beschikbaar.

Het programma in de praktijk

Meedoen in eigen wijk

De crisis is voorbij. De arbeidsmarkt trekt aan. Helaas niet voor meneer de G. die geen werk kan vinden. Werkgevers vinden hem te oud. Bovendien zien zij zijn handicap als een belemmering. De G. raakt langzamerhand in een isolement. Op een dag brengt zijn buurman hem in contact met de nieuwe gebiedsregisseur. Die stelt hem voor aan het bewonersbedrijf in Bilgaard. Doel van dit bedrijf is dat bewoners kunnen participeren in hun eigen wijk. Het is in Bilgaard met elkaar en voor elkaar. Meneer de G. voelt zich nu thuis in het bewonersbedrijf. Hij telt weer mee en kan zijn steentje bijdragen aan de buurt. Ook zijn netwerk is sindsdien een stuk groter geworden.

Steunstructuur in en rondom school

Wij vinden het belangrijk dat kinderen en jongeren zich thuis en op school goed kunnen ontwikkelen. Dat ze kansen krijgen en niet voortijdig de school verlaten. Om goede zorg voor jeugd te garanderen, versterken we de steunstructuur in en rondom school. De integrale kindcentra (IKC's), het voortgezet onderwijs en de MBO's zijn hierbij belangrijke partners. De scholen en de aanbieders van jeugdhulp zijn al in gesprek over een dergelijke werkwijze. Ook het jongerenplatform Jimmy's zien wij als onderdeel van deze steunstructuur.

Het programma in de praktijk

Vroeg erbij om erger te voorkomen

In Huizum werken basisschool en kinderopvang samen in een integraal kind centrum (IKC). De twee broertjes P. en C. gaan al vanaf jongs af aan naar dit IKC en zijn dus goed bekend bij de professionals aldaar. De ouders van de jongens liggen nu in scheiding. De professionals van het IKC zien snel dat de kinderen tijdelijk extra ondersteuning nodig hebben. Met de pedagoog die in ook in het IKC werkt, kunnen zij die ondersteuning direct regelen. Ook nemen zij de afstemming met de ouders voor hun rekening. Zo zorgen zij ervoor dat de kinderen zich goed kunnen blijven ontwikkelen. Vroeg erbij zijn; met de steunstructuur rondom de school is het mogelijk.

Toegang tot zorg en ondersteuning

We gaan de toegang tot zorg en ondersteuning eenvoudiger maken. De gemeente krijgt meer regie bij het indiceren van zorg in huis. Zo is het beter mogelijk de kosten in de hand te houden. Ook komt er één gemeentelijke toegang voor meervoudige problematiek.

We willen meer kunnen sturen op de toegang via de directe verwijzers. Denk daarbij aan constructieve samenwerking met huisartsen, medisch-specialisten en gecertificeerde instellingen. Uitgangspunten daarbij zijn: een zakelijke relatie met aanbieders, samenwerking, transformatie en waar mogelijk verminderen van regeldruk.

Door deze maatregelen in het sociaal domein gaan wij minder gebruik maken van de diensten van bestaande organisaties, waaronder Amaryllis en Wellzo.

Het programma in de praktijk
Stap voor stap uit de problemen

De familie de V. woont in Stiens. Zowel vader als moeder hebben geen werk. De schulden lopen op. De deurwaarders staan regelmatig bij de familie op de stoep. Hun pubertweeling heeft inmiddels al een paar keer te maken gehad met de politie. De moeder wil een goed voorbeeld zijn voor haar kinderen. Ze wil iets doen aan de situatie. Ze heeft echter geen idee hoe ze het moet aanpakken. Mevrouw de V. roept de hulp in van de gemeente. Ze belt het algemene nummer en zit als snel om tafel met het gemeentelijke expertteam. In één gesprek brengt de expert in beeld dat er forse schulden zijn en opvoedproblemen. Vervolgens maakt deze expert een plan van aanpak met heldere doelen. Het gezin krijgt kortdurend professionele schuldhulpverlening en een schuldhulpmaatje in de wijk. Een sociaal werker helpt het gezin aan meer structuur en om afspraken met instanties na te komen. De sociaal werker informeert het expertteam over de behaalde resultaten. Na een tijdje kan het gezin zelfstandig verder, met hulp van vrijwilligers in het dorp.

Zelfredzaamheid en vangnet

Bij het bieden van zorg en ondersteuning gaan we uit van maatwerk. Daarbij kiezen we voor de oplossing die het best werkt, ook op langere termijn. Maar we kijken ook naar wat de oplossing kost. We vragen inwoners die dat kunnen om lichte vormen van ondersteuning zelf te regelen. Dus zonder tussenkomst van of betaling door de overheid. Het gaat hier bijvoorbeeld om huishoudelijke hulp, lichte dagbesteding en thuisondersteuning. Door deze zelfredzaamheid gaan de kosten omlaag. Zo blijven we in staat om goede zorg te bieden aan wie dat echt nodig heeft. De ondersteuning voor de zwaardere hulpvragen blijft gewaarborgd.

Wij vinden het belangrijk om de meest kwetsbaren in onze samenleving bestaanszekerheid te kunnen bieden. Daarom zorgen we voor een stevig en blijvend vangnet. Bijvoorbeeld voor mensen die verschillende soorten ondersteuning nodig hebben op meer leefgebieden tegelijk, zoals schuldhulpverlening, jeugdzorg en Wmo. Voor hen blijven de sociaal werkers en de gespecialiseerde zorgaanbieders beschikbaar. We trekken de komende twee jaar extra geld uit voor een goede integrale aanpak van personen met verward gedrag.

Onze armste bewoners willen we blijvend ondersteunen en hen helpen hun kansen te vergroten. Voor kinderen in armoede blijft het kindpakket beschikbaar. Zo kunnen zij meedoen op school en aan sport en culturele activiteiten. Ook de toenemende schuldenproblematiek is een speerpunt van dit college.

Statushouders en asielzoekers

De afgelopen jaren zijn er verhoudingsgewijs veel statushouders bijgekomen. Daaronder veel jongeren. Het gaat om een kwetsbare doelgroep die wij een goede start in Nederland willen bieden. Voor deze doelgroep kiezen we voor een integrale aanpak van integratie, huisvesting, onderwijs en werk. Extra kwetsbaar is de groep uitgeprocedeerde asielzoekers. Mensen in acute nood moeten tijdelijke opvang kunnen krijgen in de gemeente. De regering heeft nieuw beleid aangekondigd op dit terrein. Op basis van de nieuwe afspraken met het Rijk zullen we ons beleid verder vormgeven.

Meedoen

Leeuwarden telt ruim 6.000 uitkeringsgerechtigden. Grofweg een derde deel is langdurig werkloos. Daaronder mensen met een laag opleidingsniveau en gezondheidsproblemen. Wie meedoet in de samenleving, is vaker gezond en heeft minder hulp nodig. Werk is daarbij van groot belang. Naast betaald werk, bijvoorbeeld ook vrijwilligerswerk, dat veel betekent voor betrokkenen zelf, de buurt en de samenleving als geheel. We zien kansen om zo een groot potentieel aan actief burgerschap aan te boren. Zeker in kwetsbare wijken en dorpen waar veel mensen afhankelijk zijn van een

uitkering. De groep die in (arbeidsmatige) dagbesteding zit, willen we zoveel mogelijk helpen aan regulier werk. Bijvoorbeeld door ondernemers met loonkostensubsidies te stimuleren om deze mensen een baan te bieden. Daarnaast willen we andere vormen van dagbesteding mogelijk maken met meer inzet van bewoners op wijkniveau en vrijwilligersorganisaties. Denk aan initiatieven als bewonerscollectieven, participatieprojecten, vrijwilligersprojecten en maatjesprojecten.

Afstemming met partners

Wie zorg en ondersteuning nodig heeft, moet daarvoor vaak bij verschillende organisaties en loketten aankloppen. Denk aan de gemeente, ziektekostenverzekeraars en zorginstellingen. De hulp die zij bieden, moet uiteindelijk samenkomen in één huishouden. En daar wil het nog weleens wringen. Mensen ervaren schotten tussen aanbieders. De hulp die ze krijgen is daardoor bijvoorbeeld onvolledig, niet op maat of onvoldoende op andere hulp afgestemd. Wij willen samen met de ziektekostenverzekeraars en het zorgkantoor bekijken hoe we meer en beter kunnen samenwerken. En hoe we tot innovatieve oplossingen kunnen komen. Daarbij willen we het in elk geval hebben over preventie en gezondheid, samenwerking in de wijk, aandacht voor kwetsbare burgers (ouderen en mensen met een psychiatrische ziekte), langer thuis wonen en zorg voor jeugd.

Regionale samenwerking

Van oudsher heeft Leeuwarden een speciale plaats en rol in het Friese (zorg)landschap. Wij vinden het belangrijk dat alle gemeenten in Fryslân gezamenlijk de kosten van de zorg in Fryslân blijven dragen. Daarover willen we in de regio het gesprek aangaan. Concreet voorbeeld is het overleg met de Friese gemeenten en de betreffende aanbieders over de organisatie en financiering van maatschappelijke opvang en beschermd wonen.

We willen blijven samenwerken binnen de gemeenschappelijke regeling Sociaal Domein Fryslân, zolang dat toegevoegde waarde heeft voor onze bewoners. Het principe van samenwerking binnen het sociaal domein blijft 'lokaal tenzij'. Dit vanuit de gedachte dat goede zorg dichtbij de voorkeur verdient.

Ten slotte zoeken wij graag samen met andere partners naar nieuwe vormen van samenwerking. Bijvoorbeeld op thema's als wonen, eHealth en domotica en preventie en veiligheid.

Sport

Wij vinden sport belangrijk. Bewegen en competitie zijn leuk en gezond. Bovendien krijgen mensen via sportactiviteiten de mogelijkheid om mee te doen aan de samenleving. Zo voert een aantal sportverenigingen activiteiten uit voor inwoners die aan de zijlijn staan door schooluitval of werkloosheid. Als gemeente ondersteunen we dit soort initiatieven. Daarnaast zorgen we voor een goede basisinfrastructuur voor sportbeoefening.

De tarieven voor binnensport staan onder druk. We willen onderzoeken hoe we tot een tariefstructuur kunnen komen waarbij de brede basisinfrastructuur in stand blijft. Mede daarom zetten we nu al in op een verlaging van deze tarieven.

Samen met de GGD Fryslân zijn we op zoek naar innovatieve manieren om inwoners aan te zetten tot sporten, bewegen en een gezonde leefstijl. Sportcoaches spelen een belangrijke rol als verbindende schakel tussen de school, de wijk en de sportvereniging. Daarmee gaan we dan ook door.

Onderwijs

Onderwijs vergroot de kans op werk en op een gezond leven. En die kans gunnen wij iedereen. Daarom besteden wij veel aandacht aan vroeg- en voorschoolse opvang van kwetsbare kinderen. Zo kunnen eventuele achterstanden snel worden ontdekt en ingelopen.

Ruim de helft van de basisschoolleerlingen heeft straks een baan die nu nog niet bestaat. In een snel veranderende wereld als de onze zijn niet-cognitieve vaardigheden steeds belangrijker. Zo moet je bijvoorbeeld flexibel zijn, kunnen samenwerken, kunnen plannen, zelfdiscipline hebben en over sociale vaardigheden beschikken. En je moet in staat zijn om te 'leren leren'. Integrale kindcentra (IKC's) bieden onderwijs en kinderopvang onder één dak. Zo ontstaat de ideale omgeving voor kinderen om deze vaardigheden aan te leren en hun talent breed te ontwikkelen. We gaan de komende periode door met de ontwikkeling van IKC's. Een belangrijke investering in onze jeugd, het kapitaal van de toekomst. Talentontwikkeling verbinden we overigens niet alleen aan onderwijs, maar ook aan cultuur, media en sport. We streven daarmee naar een integraal en verbindend aanbod.

Met de maatregelen uit hoofdstuk 3 dragen we bij aan de volgende global goals:

- ✓ 1: uitbannen van alle vormen van (extreme) armoede
- ✓ 4: inclusief, gelijkwaardig en kwalitatief onderwijs voor iedereen
- ✓ 10: verminderen ongelijkheid binnen en tussen landen

4. Een sterke economie en meer werk

Wij willen de economische kracht van Leeuwarden versterken. Door economische kansen te benutten, helpen we zoveel mogelijk mensen aan het werk. Ook mensen die kwetsbaar zijn en op grotere afstand van werk staan. Dat kunnen wij niet alleen. We werken graag samen met bijvoorbeeld ondernemers, onderwijs- en kennisinstellingen en belangenorganisaties.

Versterken van de economische structuur

Wij willen de economische structuur en de concurrentiekracht van het bedrijfsleven versterken. Zo bieden we mensen werk en trekken we investeringen aan. We richten ons daarbij met name op het midden- en kleinbedrijf en op startups. We onderhouden relaties met bedrijven en bieden hen advies. Ook spelen we met bijvoorbeeld stimuleringsmaatregelen in op kansen én bedreigingen die op bedrijven in onze gemeente afkomen. Daarnaast geven we podium aan een aantal kansrijke sectoren. We noemen: water, agri/food, financieel zakelijke dienstverlening, cultuurtoerisme en zorginnovatie. Dat doen we samen met ondernemers, andere overheden en onderwijs- en kennisinstellingen.

Circulaire economie

We gaan kennisinstellingen en bedrijven ondersteunen bij (innovatieve) projecten die bijdragen aan de transitie naar de circulaire economie. Deze nieuwe pijler onder de Leeuwarder economie biedt werkgelegenheid. Bovendien dragen lokale innovaties bij aan oplossingen voor wereldwijde problemen. We pakken onze rol als aanjager en opdrachtgever. We bevorderen de samenwerking tussen bedrijven en zoeken samenwerking op internationaal niveau. Ook proeftuinprojecten zijn belangrijk bij deze transitie.

Het programma in de praktijk

Afval van de één is grondstof voor de ander

Het bedrijf van ondernemer H. in Mantgum groeit flink. Hij denkt na over een nieuwe bedrijfsvestiging. Hij vindt het belangrijk dat zijn bedrijf goed bereikbaar is en dat hij voldoende goede werknemers in de buurt kan vinden. Ook wil hij lokaal hoogwaardige grondstoffen kunnen krijgen. Leeuwarden is sterk in circulaire economie, heeft hij gehoord. Dus neemt hij contact op met de gemeente. De ontvangst is hartelijk. De medewerkers wijzen hem niet alleen op de mogelijkheden voor het verkrijgen van goede grondstoffen, maar ook dat er vraag is naar wat voor hem nu nog duur afval is. Ook krijgt hij informatie over de mogelijkheden om vanuit het programma 'vizier op werk' extra personeel te krijgen. Dan is voor hem de keuze snel gemaakt.

Stad als Campus

Leeuwarden heeft zich de afgelopen tien jaar ontwikkeld tot kennis-economie. Kennisinstellingen en bedrijven vinden elkaar in een netwerk van campussen. Zo krijgen innovaties ruim baan en ontstaat nieuwe kennis. Goed voorbeeld is de Watercampus met Wetsus als blikvanger. Of denk aan de Kenniscampus, de Dairy Campus, de Energiecampus en de University Campus. Verder is Leeuwarden rijk aan broedplaatsen en innovatieplekken als de Blokhuispoort en de Kanselarij. In deze bestuursperiode blijven wij de Watercampus financieel ondersteunen. Ook maken we geld vrij voor Leeuwarden Studiestad. Zo versterken we het academisch klimaat in de stad.

Aan het werk

Net als in heel Nederland, neemt ook in Leeuwarden het aantal mensen in de bijstand toe. Wij willen die trend de komende periode keren. Het economisch tij is gunstig. De werkgelegenheid groeit. Wij vinden: iedereen die kán werken, gaat aan het werk. Dit krijgen we alleen samen voor elkaar: de bijstandsgerechtigde, de gemeente, werkgevers en onderwijsinstellingen. Trefwoorden van onze aanpak zijn: ‘persoonlijk’, ‘krachtig’, ‘maatwerk’ en ‘de kortste route naar duurzaam werk’. We willen meer mensen helpen de stap te zetten van bijstand naar onderwijs, werk of ondernemerschap. We zorgen voor een betere match tussen vraag en aanbod door te investeren in mensen. Ook zetten we in op meer social return.

Onderwijs en arbeidsmarkt

Er zijn nog steeds jongeren zonder startkwalificatie die de arbeidsmarkt op gaan. Deze groep vindt steeds moeilijker een baan. We vinden het belangrijk dat jongeren naar school gaan. En dat ze hun opleiding afmaken. Ook het versterken van de verbinding tussen onderwijs en arbeidsmarkt is van groot belang. De samenwerking tussen onderwijs, gevestigde en startende bedrijven moet beter. Daar willen we ons de komende periode voor inzetten. Initiatieven als ‘S-Team’ en ‘School als werkplaats’ bieden ons daarbij inspiratie.

Eerst werk

Mensen met een korte afstand tot de arbeidsmarkt ondersteunen we via ‘Eerst Werk’. Dit is een kort en intensief programma gericht op solliciteren, presenteren en netwerken. Onder andere via uitzendbureaus kunnen deze mensen uitstromen naar reguliere vacatures.

Vizier op werk

Het aantal vacatures neemt toe. Toch lukt het mensen met een grotere afstand tot de arbeidsmarkt tot nu toe niet om hiervan te profiteren. Met het programma ‘Vizier op Werk’ willen we deze groep aan een baan helpen. En het aantal bijstandsgerechtigden zo flink verlagen. We gaan duurzame partnerships aan met werkgevers binnen kanssectoren in Leeuwarden. Denk aan bouw, horeca, zorg, zakelijke dienstverlening en circulaire economie. Via acquisitiebeleid en relatiebeheer stimuleren we deze bedrijven om zoveel mogelijk vacatures open te stellen. In samenwerking met onderwijsinstellingen ontstaan korte, intensieve voorbereidingstrajecten mét concreet perspectief op werk. Met het programma bieden we bijstandsgerechtigden dus een baan. En dat niet alleen, we anticiperen ook op de vacatures van morgen. Er komen namelijk meer gekwalificeerde mensen beschikbaar voor banen in kanssectoren. Zo verbetert het vestigingsklimaat voor bedrijven, met opnieuw banengroei als resultaat. Voor succesvolle plaatsing van bijstandsgerechtigden is intensieve samenwerking tussen economische zaken en sociale zaken noodzakelijk.

Toekomstzekerheid voor medewerkers Caparis

De samenwerking tussen Leeuwarden en Caparis staat al een tijd ter discussie. Er zijn ongeveer 580 mensen in het kader van de Wet sociale werkvoorziening werkzaam bij Caparis. We willen hen op korte termijn toekomstzekerheid bieden. Met de komst van de Participatiewet is de rol van SW-bedrijven niet langer vanzelfsprekend. We overwegen om nieuwe resultaatafspraken te maken met Caparis. Of we zetten een eigen participatiebedrijf op. Onze inzet blijft dat deze groep werkervaring kan opdoen en kan doorstromen naar een reguliere baan. In goed overleg met Caparis en de overige aandeelhoudende gemeenten zullen we, in afstemming met de gemeenteraad, een keuze maken en die gaan uitwerken.

Met de maatregelen uit hoofdstuk 4 dragen we bij aan de volgende global goals:

- ✓ 4: inclusief, gelijkwaardig en kwalitatief onderwijs voor iedereen
- ✓ 6: schoon water en sanitaire voorzieningen voor iedereen
- ✓ 8: inclusieve, economische groei, werkgelegenheid en fatsoenlijk werk voor iedereen
- ✓ 12: duurzame consumptie en productie (overheidsopdrachten die duurzaam zijn)

5. Een aantrekkelijke stad en regio

Een krachtig en aantrekkelijk Leeuwarden en Fryslân. Daar zetten we ons de komende bestuursperiode voor in. Daarbij zien we LF2018 als belangrijke aanjager van allerlei economische, sociaal-maatschappelijke en ecologische initiatieven. Ook na 2018. Een blijvende versterking van de binnenstad en van dorpen als Stiens en Grou is van belang voor stad, gemeente én regio. Een goed academisch klimaat past daarbij. Ook blijven we ons inzetten voor een goede bereikbaarheid en een aantrekkelijke leefomgeving. In de komende bestuursperiode formuleren we een nieuwe visie op stad en regio.

Agenda 2028

Met LF2018 staan Fryslân en Leeuwarden een jaar lang in de internationale schijnwerpers. Die aandacht voor stad en regio willen we ook na 2018 vasthouden. We willen de aantrekkingskracht van Leeuwarden en Fryslân als geheel blijvend versterken. Samen met de provincie stellen we de 'Agenda 2028' op. Daarin borgen we de nalatenschap ('legacy') van het Europese jaar. Tegelijkertijd geven we met innovatieve en duurzame ideeën nieuwe impulsen aan de toekomst van stad en platteland. Cultuur zien we daarbij als hefboom en aanjager voor sociale, economische en duurzame groei. We stimuleren talentontwikkeling en innovatie. Met cultuureducatie en -participatie richten we ons ook op groepen die minder deelnemen aan cultuur. We ontwikkelen een programmering waarmee we richting 2028 blijvend de aandacht vestigen op Leeuwarden en Fryslân. Met onder andere aandacht voor beleid, infrastructuur, evenementen en marketing. We gaan door op wat is bereikt, maar bieden ook volop ruimte aan nieuwe elementen. In het voorjaar van 2018 komen we met een kaderbrief Agenda 2028. Na afloop van LF2018 blikken we samen met cultuurpartners en ondernemers terug op het Europese jaar. We kijken wat succesvol was en wat bijstelling behoeft met het oog op 2020 en daarna.

Culturele infrastructuur

Leeuwarden heeft een krachtige culturele infrastructuur. Een infrastructuur die zich voortdurend ontwikkelt. Met instellingen die een belangrijke verbindende functie hebben in de samenleving. De openbare bibliotheek in Leeuwarden is bezig met een omvangrijke vernieuwing. De bibliotheek speelt een belangrijke rol in het sociale domein, in wijken, dorpen en het onderwijs. Bijvoorbeeld met programma's om laaggeletterdheid tegen te gaan. We willen de bibliotheek in staat stellen om door te gaan met deze vernieuwing. En om samen met onderwijs en andere partners programma's te blijven ontwikkelen.

Kunstkade maakt het Leeuwarder culturele aanbod zichtbaar voor iedereen die creatief bezig wil zijn en zorgt voor cultuureducatie op alle scholen. Ook Filmhuis Slieker en omroep LEO verbinden zich elk op hun eigen manier en met minimale middelen aan de samenleving. Deze twee organisaties willen we extra ondersteunen om een gezonde exploitatie te kunnen behouden.

De Harmonie en Neushoorn hebben een belangrijke publieksfunctie. Bovendien bieden ze mensen de mogelijkheid hun talent te ontwikkelen. Beide instellingen zijn in gesprek over verdere samenwerking op het gebied van programmering, marketing en bedrijfsvoering. We wachten de concrete plannen met belangstelling af. Daarna zullen we definitieve keuzes over de toekomst maken. Voor 2019 verhogen we de bijdrage aan beide instellingen.

Festivals en evenementen krijgen een blijvende plek in het culturele aanbod. Hier trekken we structurele middelen voor uit. Daarbij streven we naar een meerjarig evenementenbeleid dat vooraf meer duidelijkheid geeft voor organisatoren van festivals en voor omwonenden.

Vitale binnenstad

We staan voor een vitale binnenstad met goede voorzieningen. Een binnenstad waar mensen met plezier wonen, werken, winkelen en recreëren. Een binnenstad die van betekenis is voor onze eigen gemeente en ook voor een veel grotere regio van belang is. Het op peil houden van de kwaliteit van de openbare ruimte en gebouwde omgeving is een belangrijk voorwaarde voor een aantrekkelijke binnenstad. In dat kader komen we met een voorstel om de omgeving van het Gouverneursplein autoluw te maken. Ook cultuur, toerisme en marketing dragen bij aan de vitaliteit van de binnenstad. En van de hele gemeente. Met een goed aanbod van cultuur en evenementen trekken we bezoekers van buiten. Bezoekers die bijdragen aan het economisch klimaat van de (binnen)stad. Een professionele invulling van onze rol bij evenementen is daarvoor van belang. Net zoals het stimuleren en faciliteren van ondernemerschap op dit gebied.

Academisch klimaat

De komst van de Rijksuniversiteit Groningen en de bestaande kracht van de Hogescholen leggen een sterke basis onder Leeuwarden als studiestad. Met betrokken partijen willen we het academisch klimaat van de stad verder versterken. We richten ons daarbij op goede huisvesting en studiefaciliteiten en het stimuleren van bedrijvigheid. Initiatieven die hieraan bijdragen kunnen op onze steun rekenen. Ook kijken we nadrukkelijk naar een verbinding met de ROC's. Wij intensiveren onze inzet in het academisch klimaat.

Het programma in de praktijk

Het juiste klimaat voor een succesvolle studie

De Chinese studente Xi Liyuan is blij met haar keuze voor Leeuwarden. Ze volgt een opleiding aan NHL/Stenden. Ze woont in de moderne studentenhuisvesting bij de Kenniscampus. Ze kan dus lopend naar de hogeschool en is snel in de binnenstad. In het weekend studeert ze graag in Tresoar of in de bibliotheek. Ze geniet van het contact met zowel de Nederlandse als andere internationale studenten. Ze denkt erover na haar studie nog een master te volgen aan het University College. Sowieso denkt ze over het starten van een eigen bedrijf in voedselveiligheid. Ze heeft gehoord dat de gemeente nieuwe bedrijven actief ondersteunt.

Gebiedsontwikkeling en wonen

Wij stellen geld beschikbaar om actief in te kunnen spelen op ruimtelijk-economische ontwikkelingen. Op initiatieven vanuit de markt bijvoorbeeld. En ter voorbereiding van projecten die we in financieel betere tijden kunnen gaan uitvoeren. Daarbij gaat het om projecten in de stad, maar ook mogelijke impulsen voor Grou, Stiens en andere dorpen. Het aantal inwoners in Leeuwarden groeit nog sterk. Vandaar dat we doorgaan met de bouw van De Zuidlanden. Ook willen we daar op termijn een sportcomplex realiseren. Nieuwbouw en transformatie in binnensteden biedt ruimte voor starters en geeft nieuwe dynamiek aan gebieden. Met renovatie en nieuwbouw van sociale huurwoningen houden we de kwaliteit van de bestaande voorraad in zowel de stad als de dorpen op peil. Ook hebben we oog voor de betaalbaarheid van wonen. Daarnaast bereiden we in deze bestuursperiode de ontwikkeling van het gebied rond het WTC en het nieuwe Cambuurstadion verder voor. Ook voor de huidige Cambuur-locatie zullen we plannen uitwerken. We willen een passende invulling van het gebied met meerwaarde voor de wijk.

Omgevingsvisie

Het gemeentelijke grondgebied is de afgelopen jaren toegenomen. Ook doen zich nieuwe ruimtelijk-economische kansen en uitdagingen voor. Reden genoeg om in dialoog met de samenleving tot een nieuwe visie te komen op de ruimtelijke ontwikkeling van stad en regio. Daarmee geven we richting aan onze eigen inzet en investeringen en aan die van andere partijen. Met deze zogenoemde 'omgevingsvisie' sluiten we aan bij de nieuwe Omgevingswet die naar verwachting in 2021 van kracht is.

Verkeer

Het programma Vrij Baan is bijna afgerond. Bereikbaarheid en mobiliteit blijven echter belangrijke thema's. Daarbij richten we ons op enkele nieuwe speerpunten.

De bereikbaarheid van Leeuwarden over spoor vanuit de Randstad en Groningen vraagt om verbetering. De bestaande spoorbrug over het van Harinxmakanaal is een knelpunt. Het Rijk en de provincie komen in 2018 met een voorkeursoptie. De aanpak van dit knelpunt is van belang voor de ontwikkeling van Werpsterhoek. Daarom houden wij vinger aan de pols.

We willen het fietsnetwerk (Leeuwarden Fietsstad) verder ontwikkelen. Ook uit het oogpunt van duurzaamheid, leefbaarheid en gezondheid vinden we dit een belangrijke ontwikkeling. Natuurlijk hebben we aandacht voor verkeersveiligheid. Dat is voor ons vanzelfsprekend. Ook zullen wij inzetten op verkeersmaatregelen in Grou. Daarnaast starten we pilots gericht op het ontwikkelen van slimme en innovatieve mobiliteitsoplossingen ('smart mobility').

De oversteek bij de spoorwegovergang Schrans en het Zuiderplein beschouwen wij als grootste verkeersknelpunt. In deze bestuursperiode willen wij verkennen welke mogelijkheden haalbaar zijn om hier wat aan te doen. Hierbij spelen ook de maatregelen rond de spoorverbinding Leeuwarden-Groningen een rol. Een verdiepte ligging van het spoor heeft onze voorkeur. Eventueel denken wij aan een ondertunneling voor het fietsverkeer. Wij zetten in op een duurzame oplossing gericht op doorstroming en verkeersveiligheid. Daarbij zoeken wij actief samenwerking met andere overheden en partijen. Voor het realiseren van de oostelijke vaarroute en een beweegbare Prins Hendrikbrug zien wij, gelet op de forse gemeentelijke opgaven, binnen deze bestuursperiode geen mogelijkheid.

Met de maatregelen uit hoofdstuk 5 dragen we bij aan de volgende global goal:

✓ 11: maak steden en dorpen veilig, veerkrachtig en duurzaam (betaalbare huisvesting)

6. Vitale wijken en dorpen

Door de herindeling is de gemeente Leeuwarden van karakter veranderd. Het aantal dorpen is toegenomen. Het buitengebied ook. De diversiteit van dorpen is een aanwinst voor de gemeente. Dynamische en veerkrachtige gemeenschappen zijn het. Allemaal staan ze voor de uitdaging om de leefbaarheid en duurzaamheid van hun leefomgeving te versterken. Dat biedt kansen om van elkaar te leren. Als gemeente nemen we onze verantwoordelijkheid. Bijvoorbeeld door het stimuleren van sociale ondernemingen en maatschappelijke initiatieven.

Woon-leefbaarheidsplan

Demografische verschuivingen. Het verdwijnen van voorzieningen. Nieuwe functies in bebouwd gebied. Veranderingen in de agrarische sector. Het verder ontwikkelen van natuurgebieden en nieuwe recreatie. Behoud van cultureel en natuurlijk erfgoed. Het platteland verandert. De dorpen in onze gemeente staan voor grote uitdagingen. Om het platteland fysiek en sociaal vitaal te houden, is een integrale aanpak nodig. Daarom ontwikkelen we een visie op de toekomst van het platteland. Op de veranderende bevolkingssamenstelling en de gevolgen die dat heeft voor de woningvoorraad, de bereikbaarheid van voorzieningen. Ook kijken we naar nieuwe economische kansen die de leefbaarheid van het platteland kunnen versterken.

De kracht van de mienskip

In een aantal dorpen is de groei van de bevolking gestopt. Door krimp staan voorzieningen onder druk. Ook is het de vraag hoe lang kleine scholen hun deuren nog open kunnen houden. Met alle gevolgen van dien voor de leefbaarheid van dorpen. Deze ontwikkelingen vragen om onze voortdurende aandacht en inzet. Wij vinden dat noodzakelijke voorzieningen vanuit elke kern voldoende bereikbaar moeten zijn. Bewoners nemen hierbij steeds vaker zelf het initiatief. We willen deze kracht van mienskip blijven stimuleren. Daarom gaan we door met het Mienskipfonds. Wel gaan we de werking van het fonds evalueren en eventueel bijstellen. Soms richten bewoners samen een wijkbedrijf op. Bijvoorbeeld voor het beheer van de openbare ruimte of een dorpshuis. Als gemeente willen we ruimte en vertrouwen geven aan dit soort initiatieven. We stellen hiervoor wijk- en dorpsbudgetten beschikbaar. Ook zijn duidelijke randvoorwaarden en spelregels nodig. Bovendien is het voor dit soort initiatieven van belang dat onze systeemwereld goed aansluit bij de leefwereld en verwachtingen van inwoners. De gebiedsregisseurs spelen hierbij een belangrijke bemiddelende rol. We willen de komende periode onderzoeken hoe we het Mienskipfonds, de wijk- en dorpsbudgetten en andere regelingen zo goed mogelijk kunnen inzetten om de leefbaarheid en vitaliteit van dorpen en wijken te versterken. Samen met betrokken schoolbesturen zullen wij ons buigen over het voortbestaan van kleine scholen. Kwalitatief goed en toekomstbestendig primair onderwijs is daarbij voor ons leidend.

Het programma in de praktijk **Van kerk naar theehuis**

De oudere dorpsbewoners hebben in de loop van de tijd veel voorzieningen uit het dorp zien verdwijnen. Na de slager, volgde de supermarkt. Nu is de school aan de beurt. Maar er gebeurt nog genoeg in het dorp. Het bestuur van dorpsbelang organiseert veel activiteiten. Een tijd geleden ontstond het idee om de leegstaande historische kerk om te vormen naar een cultureel centrum met woningen. En met een theehuis. Eerst hebben de bewoners de haalbaarheid van dit plan onderzocht. De gemeente droeg daaraan graag bij. Met kennis en geld. Sinds de opening van de verbouwde kerk, stappen geregeld recreërende fietsers af voor een kopje thee.

Zorg

Wij willen dat inwoners van dorpen die zorg nodig hebben zo lang mogelijk zelfstandig kunnen blijven wonen. We bouwen samen met bewoners aan een sociale basis om eenzaamheid en andere sociale problemen te voorkomen. Ook blijven we ruimte bieden aan kleinschalige ontwikkelingen in de dorpen en het buitengebied. Ontwikkelingen die bijdragen aan de vitaliteit én kunnen rekenen op draagvlak van bewoners. Wij willen netwerken in wijken en dorpen versterken. Vrijwilligers, verenigingen, scholen, huisartsen, wijkverpleegkundigen en andere professionals moeten elkaar nog beter leren kennen. En gebruik maken van elkaars kwaliteiten.

Openbare ruimte

Een aantrekkelijke leefomgeving maakt dat bewoners zich goed voelen. Zeker wanneer zij zich daarvoor medeverantwoordelijk voelen. Het creëren van voldoende speelruimte voor kinderen in de openbare ruimte (bijvoorbeeld in vorm van speelstraten) is van groot belang. We handhaven het huidige niveau van beheer en onderhoud. Daarbij bieden we ruimte aan initiatieven van bewoners en waar mogelijk ook aan projecten waarbij mensen werkervaring kunnen opdoen. We maken structureel geld vrij voor de duurzame methode van onkruidbestrijding met heet water. Ook stellen we extra geld beschikbaar voor een gezond en gevarieerd bomenbestand. Ook daarmee dragen we bij aan een aantrekkelijk en gezonde woonomgeving. Bovendien leveren bomen ons ecosysteemdiensten. Zo helpen ze bijvoorbeeld mee de gevolgen van klimaatverandering op te vangen.

Landbouw, natuur en biodiversiteit

Leeuwarden is zowel een stadsgemeente als een plattelandsgemeente. De agrarische sector is daarmee voor onze gemeente van groot belang. Uitdagingen genoeg. Onderwerpen als natuurinclusieve landbouw, globalisering, energievoorziening en biodiversiteit vragen om een gemeentelijk standpunt (denk aan de intentieverklaring weidevogels en het LF2018-project 'Kening fan 'e Greide'). We vinden een aantrekkelijk buitengebied van groot belang. Economisch én ecologisch. We zien daarbij kansen op het gebied van (biologische) streekproducten, kennis van de lokale geschiedenis en identiteit en het nog beter benutten van het recreatieve potentieel. Ook het opwekken van duurzame energie zien we als een kansrijke neventak van de agrarische sector. Leeuwarden heeft een krachtige voedselindustrie. Productie, onderwijs (waaronder lectoraten) en innovatie komen er bij elkaar. Met de citydeal voedselagenda verbinden wij vraagstukken op het gebied van voedsel aan nieuwe ontwikkelingen als stadslandbouw en streekproducten. Ook gaan we scholieren informeren over de herkomst van voedsel en de betekenis van het agrarisch bedrijf. Dat doen we samen met vertegenwoordigers van de agrarische sector.

Veilige woonomgeving

Wij zetten ons in om iedereen een veilige woonomgeving te bieden. De algemene veiligheid in binnenstad, wijken en dorpen blijft daarbij aandacht vragen. De 'nieuwe' ondermijnende criminaliteit en grotere problematiek van mensen met verward gedrag vragen om een nieuwe integrale aanpak. We gaan door met de effectieve aanpak van illegale hennepsteelt, inbraak, prostitutie en mensenhandel, drugsgerelateerd geweld en andere vormen van criminaliteit en misdaad. We werken samen met partners als de politie, woningcorporaties en zorginstellingen.

Kwetsbare wijken

Om kwetsbare wijken leefbaar te houden, zijn investeringen nodig. Voor de woonomgeving zelf. En voor de mensen die er wonen. Het Rijk stelt geen extra geld meer beschikbaar voor dit soort 'aandachtswijken'. Wij kiezen voor een gezamenlijk aanpak met corporaties, huurders, zorgaanbieders en andere partners. Wijkmanagers worden gebiedsregisseurs. Zij stimuleren ontwikkelingen en verbeteren samen met bewoners de leefbaarheid in een wijk. Daarbij spelen ze in op problemen die vaak in wijken spelen. Denk aan segregatie, schuldenproblematiek,

eenzaamheid of criminaliteit. We zien het als uitdaging om ook andere dan de gebruikelijke partijen te verleiden om te investeren in kwetsbare wijken.

Met de maatregelen uit hoofdstuk 6 dragen we bij aan de volgende global goals:

- ✓ 2: einde aan honger, zorgen voor voedselzekerheid en duurzame landbouw
- ✓ 11: maak steden en dorpen veilig, veerkrachtig en duurzaam (inclusieve groene en openbare ruimtes, bescherming cultureel en natuurlijk erfgoed)

7. Leeuwarden duurzaam

Het is duidelijk: we moeten op een andere manier omgaan met grondstoffen, energie en onze leefomgeving. We staan aan de vooravond van een verdere versnelling en verbreding van dit onderwerp. We zijn ambitieus. Op onderwerpen als energietransitie, circulaire economie en klimaatadaptie willen we in de voorhoede blijven. En we willen de verbinding blijven leggen met kennis en innovatie, economische structuurversterking en werkgelegenheid.

Klimaat voor verandering

Energietransitie, circulaire economie en klimaatadaptie zijn belangrijk thema's. Nationaal én internationaal. Onze ambitie? In 2025 plukt Leeuwarden volop de vruchten van de overgang naar een circulaire economie en een duurzame wereld. Onze uitgangssituatie is gunstig. Er gebeurt in Leeuwarden van alles op het vlak van onder andere duurzame energie, watertechnologie en landbouw. Wij zetten deze ontwikkeling door en stimuleren verdere samenwerking tussen deze sectoren. We koppelen investeringen in duurzame oplossingen aan onze doelstelling om werk te creëren. Zeker waar het gaat om het vergroten van het aantal banen voor bijstandsgerechtigden. Social return is hierbij een kans om extra werkgelegenheid te creëren.

Energiebesparing en duurzame opwekking

We willen een slimme en duurzame stad en regio worden. Dat betekent uiteindelijk geheel fossielvrij en circulair. Vandaar dat we structureel geld vrijmaken om de doelstellingen van de Leeuwarder Energieagenda te halen: 20% besparing en 16% duurzame opwekking, creëren van werkgelegenheid, beperken van energielasten van minima (koppeling met armoedebeleid), stimuleren van innovatie en aanjagen van investeringen.

We versnellen het verduurzamen van de bebouwde omgeving. Daaronder de particuliere en de sociale woningvoorraad. Zo verlagen we bovendien de energielasten en stimuleren we duurzame warmte (warmtenet, geothermie). Wij zijn tegen gaswinning in onze gemeente. Bij nieuwbouw en renovatie kiezen we zoveel mogelijk voor verwarming zonder aardgas. We ontwikkelen een warmtevisie en maken afspraken met netbeheerders, woningbouwcorporaties en overige relevante partijen. Ook de eigen organisatie neemt met het verduurzamen van vastgoed haar verantwoordelijkheid. Initiatieven voor duurzame energieopwekking vanuit wijken en dorpen ondersteunen we van harte.

Het programma in de praktijk

Meer comfort na renovatie

Familie B. woont al vele jaren in een sociale huurwoning van de corporatie in Grou. Met tevredenheid. De buurt is prettig en hun woning ruim genoeg. Een tijdje terug heeft de corporatie hun woning energiezuinig gemaakt. Nu wonen ze er met nog meer plezier. De woning is comfortabeler, de keuken weer nieuw en de energierekening lager dan daarvoor. Dat komt de familie heel goed uit. Met drie opgroeiende pubers was hun energierekening de laatste jaren flink gestegen.

Circulaire economie: zuinig met grondstoffen

De afval van het ene bedrijf is de grondstof voor het volgende bedrijf. Dat is de essentie van circulaire economie. Circulaire economie vraagt om samenwerking. Om het verknopen van bedrijfsprocessen. En het delen van innovatieve kennis. Een geweldige kans voor de lokale economie! Met de vereniging Circulair Fryslân, verschillende kennisinstellingen en het publieke bedrijf Omrin heeft Leeuwarden een geweldige uitgangspositie om stappen op dit gebied te zetten.

Met een verbeterde afvalscheiding kunnen we een nuttige toepassing en hergebruik van verschillende afvalstromen verhogen. Op basis hiervan stellen we een nieuw afvalbeleid op. Ook zetten we ons in voor het voorkomen en opruimen van zwerfafval. De Himmelmike blijven we daarom ondersteunen.

Klimaatadaptief handelen

Klimaatverandering leidt tot meer intensieve buien en hittestress. Daarom willen we de leefomgeving klimaatbestendig inrichten. Onze verantwoordelijkheid ligt daarbij vooral in de openbare ruimte. Ook willen we bedrijven en bewoners stimuleren om een bijdrage te leveren. Bijvoorbeeld met groene daken en het beperken van verharding (Operatie Steenbreek). Waar mogelijk leggen we verbanden tussen klimaatadaptie en het verbeteren van de leefbaarheid in wijken en dorpen.

Groene mobiliteit

Ook duurzame mobiliteit is een belangrijk thema voor ons. Het LF2018-project 'Fossiel Fry Fryslân' is daarbij een inspirerend voorbeeld. De groei van de gemeente, verdere ontwikkeling van het hoger en universitair onderwijs en de groei van het aantal elektrische fietsen zorgen voor druk op het gemeentelijke fietsnetwerk. In plaats van grootschalige fysieke ingrepen, kiezen we vaker voor slimme oplossingen. Onze inzet is een netwerk dat de fiets als snel en veilig alternatief van de auto ondersteunt. We stellen extra geld beschikbaar voor de aanleg van snelfietspaden. Daarnaast willen we inzetten op meer verkeersveiligheid rondom onze scholen. Waar dat kan, ondersteunen we het gebruik van openbaar vervoer, zodat ook dat een volwaardig alternatief is.

Groene omgeving

Een groene woon- en leefomgeving is een gezonde en prettige omgeving voor zowel mens als dier. Natuurgebieden in onze gemeente beschermen we goed. En we zorgen voor natuurvriendelijk onderhoud van bermen en verhardingen. We willen de biodiversiteit in de gemeente versterken. Ook ondersteunen we initiatieven in wijken en dorpen die bijdragen aan een meer diverse woonomgeving. Bij nieuwbouw kijken we naar mogelijkheden om verstening tegen te gaan en nieuwe natuur te creëren.

Met de maatregelen uit hoofdstuk 7 dragen we bij aan de volgende global goals:

- ✓ 7: toegang tot betaalbare en duurzame energie voor iedereen
- ✓ 12: duurzame consumptie en productie (recycling en hergebruik)
- ✓ 13: aanpak klimaatverandering
- ✓ 15: beschermen van ecosystemen, bossen en diversiteit

8. Organisatie en samenwerking

Als Culturele Hoofdstad 2018 richt Leeuwarden de blik naar buiten. Maar ook daarna zoeken we de samenwerking. Nationaal én internationaal. Met andere overheden, maatschappelijke organisaties, het bedrijfsleven en natuurlijk met bewoners.

Samenwerking

LF2018 heeft Leeuwarden op de kaart gezet. Wij intensiveren onze inzet in Europees en internationaal verband. Onder andere door onze deelname aan het Culture Forum van het netwerk Eurocities. Wij zetten ons in voor een stevige positie van Noord-Nederland op nationaal en Europees niveau. Ook gaan we samenwerken met het Rijk, provincie en gemeenten in de regionale investeringsagenda van het nieuwe kabinet. Daarbij gaat het onder andere om onderwerpen als energietransitie, mobiliteit, leefbaarheid en klimaatadaptatie.

Het verder ontwikkelen van het sociaal domein en de financiële positie van gemeenten zijn belangrijke thema's met grote gevolgen voor onze gemeente. We pakken ze gezamenlijk op met andere grote gemeenten. Ook dragen we actief bij aan netwerkverbanden als de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en stedennetwerk G32. Deze netwerken bieden ons mogelijkheden om kennis uit te wisselen en de belangen van de grote steden te behartigen. Met de Friese gemeenten trekken we gezamenlijk op binnen het Sociaal Domein Fryslân. Doel is een goede omvorming van zorg en ondersteuning in het sociaal domein.

'We the North' is het experimenteerprogramma van de Noordelijke overheden voor kunst en cultuur, talentontwikkeling en participatie. Een goed voorbeeld van een geslaagde samenwerking op Noord-Nederlandse schaal. Wij onderzoeken welke samenwerkingsverbanden op regionale schaal (SNN, NG4 en F4) het meest aansluiten bij onze doelstellingen. Daarbij staan de inhoud en het gezamenlijk belang voorop.

Verder bereiden we samen met de provincie en de Friese gemeenten de Agenda 2028 voor over de 'legacy' van LF2018 in de volle breedte. Het opgebouwde netwerk met voormalige en toekomstige culturele hoofdsteden vormt daarbij een belangrijke kennisbron.

Meertaligheid

We willen het Fries meer zichtbaar maken in onze gemeente. Uitgangspunt voor onze dienstverlening is de taal van de inwoners. Dit geldt ook voor de door ons gesubsidieerde instellingen.

Digitale agenda

De versnelling in de technologische ontwikkeling gaat producten, diensten, sectoren, de stad en de dorpen ingrijpend beïnvloeden. Denk aan nutsvoorzieningen, mobiliteit ('smart mobility'), communicatie, bevoorrading, afvalverwerking of het onderhoud van de openbare ruimte. Bij de kwaliteit van de verbindingen hoort een open, betrouwbaar en betaalbaar breedbandnetwerk. Een netwerk vertakt tot in de haarvaten van stad en dorpen ('slimme stad-concepten'). We willen (digitale) technologie als een instrument voor empowerment en efficiencyverbetering benutten. Naast een toenemende digitalisering van de informatievoorziening, komt er op dit gebied nog meer op ons af. Ook de landelijke en provinciale wet- en regelgeving (zoals de Omgevingswet), technologische innovaties (zoals bijvoorbeeld blockchaintechnologie, robotisering), het verhogen van de kwaliteit van onze data, vraagstukken rond privacy en informatiebeveiliging, de steeds hogere verwachtingen van onze inwoners en ondernemers van gemeentelijke digitale dienstverlening zullen we met kracht oppakken. De komende periode stellen we daarom een digitaliseringsagenda op.

Een thema voor de komende bestuursperiode is ook het controleren en bewaken van de integriteit in de slimme stad-werkwijze.

Sturen

De grote opgaven vragen om een strakke sturing op realisatie, zowel ambtelijk als bestuurlijk. We gaan integraal en programmatische werken vanuit verschillende invalshoeken. Daarbij gebruiken we de ervaringen uit de samenleving. We bouwen verder aan netwerken met inwoners, maatschappelijke organisaties, het bedrijfsleven en andere overheden. Zo vergroten we onze slagkracht. Het streven is naar gedeelde belangen, verantwoordelijkheden en financiering.

Taakstelling bedrijfsvoering

In deze collegeperiode vindt een bezuiniging plaats op de bedrijfsvoering. Daarom voeren we een selectieve vacaturestop in. Dat wil zeggen: medewerkers die de ambtelijke organisatie verlaten vanwege het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd zullen voor 70% worden vervangen. Daarbij bewaken we dat voldoende kennis behouden blijft. Bij het aantrekken van nieuwe mensen kijken we naar vernieuwing en diversiteit van het personeelsbestand. Ook mensen met een beperking willen we vaker een plek bieden in onze organisatie. We zetten in op het promoten van Leeuwarden als aantrekkelijke werkgever.

Met de maatregelen uit hoofdstuk 8 dragen we bij aan de volgende global goals:

- ✓ 9: infrastructuur voor duurzame industrialisatie (toegang tot ICT vergroten)
- ✓ 16: bevorderen van veiligheid, publieke diensten en recht voor iedereen (besluitvorming, toegang tot informatie)

Financiële bijlage

Ombuigingen

I Structureel (€)

ONDERWERP	2018	2019	2020	2021	subtotaal
IEDEREEN DOET MEE					
1 Anders organiseren inclusief nieuwe steunstructuur			4.750.000		4.750.000
2 Korting gemeentelijk aandeel in SDF subsidie centrumregelingen			450.000		450.000
3 Korting op overige subsidies			400.000		400.000
4 Vrijval onbenut deel P-budget	1.000.000				1.000.000
5 Bijstelling voorzieningen jeugd/WMO		1.000.000			1.000.000
6 Aanvullende ombuigingen (vermindering aanzuigende werking centrumpositie)				PM	
ORGANISATIE EN SAMENWERKING					
1 Niet volledige herbezetting natuurlijk verloop (30% niet bezetten)	342.435	474.165	797.190	687.580	2.301.370
2 Niet volledig doorgeven prijscompensatie		500.000	500.000	500.000	1.500.000
3 Opschonen inkoopcontracten		100.000	100.000		200.000
HEFFINGEN					
Reparatie tekort rioolrechten					0
Reparatie tekort afvalstoffenheffing					0
Verhoging kostendekking bouwleges		350.000			350.000
OVERIGE					
Vrijval deel stelpost t.b.v. harmonisatiebesluiten i.k.v. Herindeling			800.000		800.000
Vervallen budget planschade	75.000				75.000
Vrijval oudere investeringskredieten fysiek	28.000				28.000
Aanbesteding/efficiencyvoordelen fysiek domein	30.000	30.000	30.000	35.000	125.000
KOSTEN ALS GEVOLG VAN ACTIVEREN INVESTERINGSUITGAVEN OM INCIDENTELE RUIMTE VRIJ TE SPELEN					
1 Lasten activeren onderhoudsmiddelen verhardingen	-175.000	-175.000	-175.000	-175.000	-700.000
2 Lasten activeren onderhoudsmiddelen vastgoed		-250.000			-250.000
3 Lasten activeren middelen Stadsherstel	-56.000				-56.000
TOTAAL (NETTO)	1.244.435	2.029.165	7.652.190	1.047.580	11.973.370

II Incidenteel (€)

ONDERWERP	2018	2019	2020	2021	subtotaal
Activeren onderhoudsmiddelen verhardingen	2.500.000	2.500.000	2.500.000	2.500.000	10.000.000
Activeren ontwikkelfonds vastgoed	2.000.000				2.000.000
Activeren reserve stadsherstel	800.000				800.000
Vrijval voorziening onrendabele top sociale woningbouw	500.000				500.000
Afroming reserve grondexploitatie			500.000	500.000	1.000.000
Latere besteding reservering sportaccommodatie Zuidlanden	1.500.000			-1.500.000	0
Afromen reserve kunst in de openbare ruimte	250.000				250.000
Vervallen garantieregeling PWVB	10.000				10.000
Correctie vermogenspositie als gevolg van herindeling	1.000.000				1.000.000
Temporisering onderwijshuisvesting	250.000	250.000			500.000
FRICTIE EN TRANSITIEKOSTEN					
Bedrijfsvoering	-200.000	-300.000	-500.000	-1.000.000	-2.000.000
Sociaal domein	-100.000	-100.000	-3.100.000	-500.000	-3.800.000
TOTAAL (NETTO)	8.510.000	2.350.000	-600.000	0	10.260.000

Uitzettingen

I Incidenteel (€)

ONDERWERP	2018	2019	2020	2021	subtotaal
IEDEREEN DOET MEE					
Ondersteunen/aanjagen beweeginitiatieven sport	80.000	100.000			180.000
Versterken ontwikkeling jonge kind (0-12 jaar)	160.000	200.000	200.000	200.000	760.000
Personen met verward gedrag	64.000	80.000			144.000
EEN STERKE ECONOMIE EN MEER WERK					
Kennis-, innovatie en circulaire economie					
1 Programma funding - kenniseconomie en duurzaamheid	200.000	250.000			450.000
2 Cofinanciering WaterCampus en speerpunten	400.000	500.000	500.000	500.000	1.900.000
Relatiebeheer, acquisitie en stimuleringsfonds	400.000	500.000			900.000
EEN AANTREKKELIJKE STAD EN REGIO					
Agenda 2028: cofinanciering	40.000	50.000			90.000
Bezoek Leeuwarden					0
Marketing	280.000	400.000			680.000
Toerisme	120.000	100.000			220.000
VVV	24.000	30.000			54.000
Binnenstad fysiek	40.000	50.000			90.000
Organisatie binnenstad	40.000	50.000			90.000
Festivals en Evenementen		300.000	300.000	300.000	900.000
Agenda 2028: 2-jaarlijkse blockbusters, monitoring	80.000	200.000	100.000	200.000	580.000
De Harmonie en Neushoorn		300.000			300.000
Voorinvesteringen strategische locaties	80.000	100.000			180.000
VITALE WIJKEN EN DORPEN					
Mienschipsfonds		400.000	400.000	400.000	1.200.000
LEEUWARDEN DUURZAAM					
Programmamanagement energieagenda	48.000	60.000			108.000
Implementatie omgevingswet		50.000			50.000
ORGANISATIE EN SAMENWERKING					
Bezorgen documenten burgerzaken		45.000			45.000
Datagedreven werken (Digitaliseringsagenda)	160.000	500.000			660.000
We the North		100.000	100.000		200.000
Regionale samenwerking: lidmaatschappen (SNN e.d.)					0
1 SNN	125.000	125.000			250.000
2 WTC	50.000	50.000			100.000
3 NG4	75.000	75.000			150.000
4 Noordelijke innovation board	25.000	25.000			50.000
5 F4	50.000	50.000			100.000
6 Innovatiepact Fryslân	15.000	15.000			30.000
7 Leeuwarden Studiestad/Studieklimaat	50.000	50.000			100.000
8 Eurocities	11.000	11.000			22.000
Stelpost voor mogelijke knelpunten 2018	100.000				100.000
Totaal	2.717.000	4.766.000	1.600.000	1.600.000	10.683.000

II Structureel (€)

ONDERWERP	2018	2019	2020	2021	subtotaal
IEDEREEN DOET MEE					
Sport- en bewegbeleid					
Generieke verlaging binnensporttarieven	30.000				30.000
EEN AANTREKKELIJKE STAD EN REGIO					
Bezoek aan Leeuwarden: evenementen 2.0	200.000				200.000
LEO		20.000			20.000
Filmhuis Slieker	20.000				20.000
Bibliotheek		75.000			75.000
Handhaving evenementen	60.000				60.000
Sport in de Zuidlanden				330.000	330.000
Verkeersknelpunten (oa. Schrans)				300.000	300.000
VITALE WIJKEN EN DORPEN					
Veiligheidsbeleid	20.000	530.000			550.000
Beheer en onderhoud openbare ruimte					0
1 Heetwatermethode		40.000			40.000
2 Herplant bomen	200.000				200.000
3 Huizumer begraafplaats		12.000			12.000
LEEWARDEN DUURZAAM					
Energieagenda					0
1 Regie op gevolgen verduurzaming energie-infrastructuur	50.000				50.000
2 Sociaal energiebeleid	120.000				120.000
3 Particuliere woningbouw	102.500				102.500
4 Realisatie opwek en besparingsthema's	150.000				150.000
5 Smart mobility (VRI's en investeringen in soft- en hardware)		38750	38750		77.500
Fietsroutes			180.000		180.000
ORGANISATIE EN SAMENWERKING					
Knelpunten SSL	46.000				46.000
Extra wethouder plus ondersteuning	300.000				300.000
Harmonisatie stelpost		250.000			250.000
Totaal beleidsuitzettingen	1.298.500	965.750	218.750	630.000	3.113.000
Structureel verhogen budget WMO/jeugd	1.000.000	3.300.000	5.950.000		10.250.000
Structurele lasten reparatie actie begroting 2018	170.000		300.000		470.000
Totaal uitzettingen	2.468.500	4.265.750	6.468.750	630.000	13.833.000

Meerjarenbeeld

Meerjarenbeeld	2018	2019	2020	2021
Structureel:				
uit begroting 2018: Startpositie 1-1	11.296	9.614	5.816	5.651
mutatie uit MJR 2018-2021	-2.438	-3.021	-1.729	-1.994
effect septembercirculaire 2017				-183
autonome ontwikkeling 2022				-2.562
structurele besparingen (netto)	1.244	2.029	7.652	1.048
structureel nieuw beleid	-2.469	-4.266	-6.469	-630
Effect regeerakkoord 2018-2022	1.980	1.460	380	456
structureel overschot 31-12	9.614	5.816	5.651	1.785
Storting structureel overschot in AR	-9.614	-5.816	-5.651	-1.785
	0	0	0	0
Ontwikkeling AR				
Startpositie 1-1 cf MJR 2018-2021	9.094			
correctie op basis van Turap prognose	-4.900			
Gecorrigeerde Startpositie ivm Turap 2017	4.194	16.896	10.234	10.101
mutatie MJR 2018-2021	-7.605	1.638	2.166	2.086
(extra) tekort WMO/Jeugd	-3.000	-7.700	-1.750	-1.750
tekort BUIG		-4.000	-4.000	-2.000
storting compensatie-pakket	7.900			
correctie autonome ontwikkeling 2022				2.562
correctie effect Regeerakkoord 2022				-398
				-398
incidentele besparingen (minus frictie)	8.510	2.350	-600	0
incidenteel nieuwbeleid	-2.717	-4.766	-1.600	-1.600
storting structureel begrotingsoverschot	9.614	5.816	5.651	1.785
Eindstand Algemene Reserve	16.896	10.234	10.101	10.388